

# Η Θεοτοκολογία στην υμνολογία των Θεομητορικών εορτών.

του Δημητρίου Ι. Τσελεγγίδη, Καθηγητή Θεολογικής Σχολής Α.Π.Θ.



Η αναφορά στο πρόσωπο της Θεοτόκου συναντάται στην όλη ζωή της Εκκλησίας, αλλά με ιδιαίτερα χαρακτηριστικό τρόπο συναντάται στην εικονογραφία, την θεία λατρεία και την υμνογραφία. Σε όλες αυτές τις περιπτώσεις το πρόσωπο της Θεοτόκου δεν είναι αυτονομημένο, αλλά σχετίζεται πάντοτε άμεσα με τον Θεάνθρωπο Υιό της. Την αλήθεια αυτή βεβαιώνουν με τον δικό τους καλλιτεχνικό τρόπο οι τοιχογραφίες της Θεοτόκου ως Πλατυτέρας των Ουρανών<sup>1</sup>. Με την καθιέρωση της εικονογραφήσεως της Θεοτόκου ως Πλατυτέρας στο τετρατοσφαίριο της κόγχης του ιερού βήματος η Εκκλησία προβάλλει έντονα την δογματική σημασία, που έχει η εικόνα της Θεοτόκου. Αλλά και οι εικόνες της Αειπαρθένου Μαρίας με το θείο βρέφος<sup>2</sup> στο τέμπλο -στην πιο τιμητική θέση, δίπλα και δεξιά στο Χριστό- αισθητοποιούν την παραπάνω σύνδεση, ενώ παράλληλα το όνομα «Θεοτόκος», με το οποίο επιγράφονται οι εικόνες της, «άπαν το μυστήριον της οικονομίας συνίστησι»<sup>3</sup>. Και στην θεία λατρεία, άλλωστε, είναι έντονα εμφανής η σύνδεση της Θεοτόκου με τον Χριστό. Αυτό βεβαιώνουν χαρακτηριστικά η ιδιαίτερη «μερίδα» της στην Προσκομιδή (από τον 12<sup>ο</sup> αιώνα) κατά την Θεία Λειτουργία, όπως και η εξαιρετικά τιμητική

μνεία της στην Αναφορά αμέσως μετά την επίκληση του Αγίου Πνεύματος για τον καθαγιασμό των τιμίων δώρων. Το πιστοποιούν ακόμη και όλοι οι ύμνοι, τους οποίους ψάλλει η Εκκλησία προς την Θεοτόκο κατά τις διάφορες Θείες Λειτουργίες<sup>4</sup>.

Αλλά και γενικότερα από την όλη υμνογραφία της Εκκλησίας μας δεν λείπει ποτέ η αναφορά στην Θεοτόκο. Έτσι, μνεία της Θεοτόκου γίνεται στην ενάτη Ωδή και στα Θεοτοκία, τα οποία συνοδεύουν όλους τους ύμνους, που αναφέρονται στον Χριστό και τους αγίους. Είναι λοιπόν αυτόνομο, ότι δεν υπάρχει υμνογραφία σε δεσποτική εορτή ή σε εορταζόμενο άγιο, στην οποία να μη γίνεται οπωσδήποτε και αναφορά στην Θεοτόκο.

Όλες αυτές οι αναφορές πιστοποιούν με τον πιο εμφαντικό τρόπο τη σημασία που αποδίδει η Ορθόδοξη Εκκλησία στο πρόσωπο της Θεοτόκου, το οποίο συνδέοντάς το άμεσα με τον Χριστό, το συνδέει κατ' επέκταση και έμμεσα με τη σωτηρία των ανθρώπων και του προσδίδει έτσι κατεξοχήν χριστολογικό και ταυτόχρονα σωτηριολογικό περιεχόμενο. Χριστολογία, λοιπόν, Σωτηριολογία και Θεοτοκολογία συνδέονται στενά σ' ολόκληρη την υμνογραφία που αναφέρεται στη μητέρα του Θεού. Αυτό μέσα στο πλαίσιο της Ορθοδοξίας είναι πολύ φυσικό, αφού χαρακτηριστικό γνώρισμα της ορθόδοξης υμνογραφίας είναι το έντονα δογματικό περιεχόμενό της. Το δογματικό αυτό περιεχόμενο εκφράζουν με ιδιαίτερη έμφαση τα Απολυτικά αλλά και όλοι οι ύμνοι των θεομητορικών εορτών.

Η γέννηση της Θεοτόκου ήταν μήνυμα χαράς σε όλη την οικουμένη, γιατί από αυτήν θα γεννιόταν ο Χριστός, ο οποίος καταργώντας την προγονική κατάρα θα μας έδινε την δυνατότητα να μετέχουμε στην αιώνια ζωή<sup>5</sup>. Ζώντας οι πιστοί μέσα στη λατρεία τον λειτουργικό χρόνο –συμπυκνωμένο δηλαδή το παρελθόν, το παρόν και το μέλλον- βλέπουν στα Εισόδια της Θεοτόκου την «προκήρυξη» της σωτηρίας των ανθρώπων<sup>6</sup>, ενώ στον Ευαγγελισμό της την φανέρωση του μυστηρίου της σωτηρίας, που συνοψίζεται στο ότι ο Υιός του Θεού γίνεται υιός της Παρθένου, η οποία αποβαίνει κατά τον χαιρετισμό του αρχαγγέλου Γαβριήλ η «κεχαριτωμένη»<sup>7</sup>. Και αυτό εξαιτίας του πλούτου της Χάριτος που δέχτηκε με τον Ευαγγελισμό της, κατά την σύλληψη δηλαδή του Θεού Λόγου στη μήτρα της.

Τα γεγονότα της ζωής της Θεοτόκου, τα οποία συνδέονται με το έργο της σωτηρίας, ξεπερνούν τους όρους, την «τάξη» της φύσεως και την επιστημονική έρευνα και κινούνται στον χώρο του μυστηρίου<sup>8</sup>, γι' αυτό και κατανοούνται μόνο με την πίστη<sup>9</sup>. Η Θεοτόκος γεννημένη από βιολογικά στείρα μητέρα διέλυσε την πνευματική στείρωση της φύσεώς μας,

έγινε η απαρχή της καρποφορίας της Χάριτος και η απαρχή της σωτηρίας των ανθρώπων<sup>10</sup>. Συλλαμβάνοντας τον Θεάνθρωπο «εκ Πνεύματος αγίου», κατά άσπορο δηλαδή και ανέκφραστο τρόπο<sup>11</sup>, πραγματοποίησε τον συμβολισμό της ράβδου του Ααρών, που βλάστησε<sup>12</sup>. Φέρνοντας στη μητρα της τον Χριστό έγινε το κατοικητήριο και το «όχημα» της όλης θεότητας<sup>13</sup>, ο θείος ναός της «αϊδίου ουσίας», η «έμψυχος κιβωτός» της δόξας του Θεού<sup>14</sup>, ο «πυρίμορφος θρόνος»<sup>1516</sup>. Έγινε «δοχείον» και «βασιλικός θάλαμος», όπου πραγματώθηκε «δημιουργική δύναμι» το παράδοξο μυστήριο της ανέκφραστης ενώσεως των δύο ξένων μεταξύ τους φύσεων στο πρόσωπο του Θεού Λόγου<sup>17</sup>. Και αυτό έγινε με τη μία και κοινή θέληση και ενέργεια του Τριαδικού Θεού, με την ευδοκία του Θεού Πατέρα και την συνεργία του αγίου Πνεύματος. «Παρθενική γαστήρ τον Υιόν υποδέχεται», ψάλλει η Εκκλησία, «Πνεύμα άγιον καταπέμπεται Πατήρ άνωθεν ευδοκεί και το συνάλλαγμα κατά κοινήν πραγματεύεται βούλησιν»<sup>18</sup>. Εδώ είναι εμφανής ο τριαδολογικός χαρακτήρας του ύμνου που αναφέρεται στη Θεοτόκο, στο πρόσωπο της οποίας υμνείται και δοξάζεται το μυστήριο της Αγίας Τριάδος. του βασιλέως Χριστού και η «άφλεκτος βάτος» του αΐλου πυρός της θεότητας, που καθαρίζει και φωτίζει τις ψυχές των ανθρώπων.

Γεννώντας τον Χριστό, που είναι η πραγματική ζωή, έγινε η Θεοτόκος «μητέρα»<sup>19</sup> και «τροφός της ζωής»<sup>20</sup> και αναδείχτηκε ανώτερη απ' όλα τα κτίσματα<sup>21</sup>. Έγινε η «μετάρσιος κλίμαξ», απ' όπου κατέβηκε ο Θεός στους ανθρώπους και παράλληλα η «γέφυρα», που τους μεταφέρει στους ουρανούς<sup>22</sup>. Με τη γέννα της συνέδεσε οντολογικά την επίγεια με την ουράνια πραγματικότητα<sup>23</sup>, το κτιστό δηλαδή και το άκτιστο, πράγμα που εγγυάται την πραγματική λύτρωσή μας<sup>24</sup>. Χάρη σ' αυτήν, που γέννησε τον σωτήρα Χριστό, απελευθερωθήκαμε από την αμαρτία και τον θάνατο, απαλλαχθήκαμε από την φθορά, ανακαινισθήκαμε και τέλος θεωθήκαμε. Η θέωση ως «άληκτος ζωή» εν Χριστώ αποτελεί το κορυφαίο περιεχόμενο της σωτηρίας μας<sup>25</sup>. Εύλογα, λοιπόν, η Θεοτόκος θεωρείται ως χαρά και αγαλλίαση του γένους των ανθρώπων<sup>26</sup>.

Η Θεοτόκος παρέμεινε με υπερφυσικό τρόπο παρθένος κατά και μετά την γέννηση του Χριστού, γι' αυτό και υμνείται ως αιειάρθεος<sup>27</sup>. Η «άσπιλη και αμόλυντη»<sup>28</sup> μητέρα του Θεανθρώπου δεν διέφυγε την βασική συνέπεια της προπατορικής αμαρτίας, τον θάνατο, γιατί βέβαια η αγνότητα της Θεοτόκου δεν προϋποθέτει αποδέσμευσή της από τις συνέπειες της αδαμιαίας πτώσεως. Η Θεοτόκος λοιπόν πέθανε, ο τάφος της όμως έγινε «κλίμαξ προς ουρανόν», γιατί έχοντας θεοδόχο το σώμα της

μεταστάθηκε στον ουρανό<sup>29</sup>. Εδώ πρέπει να σημειώσουμε ότι η μετάσταση της Θεοτόκου δεν αποτελεί δογματική διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Γι' αυτόν, άλλωστε, το λόγο δεν αναφέρουν τίποτε για την μετάσταση της Θεοτόκου οι αποφάσεις των Οικουμενικών Συνόδων και η Έκδοσις ακριβής της ορθοδόξου πίστεως του κατεξοχήν δογματικού θεολόγου της Εκκλησίας, αγίου Ιωάννη Δαμασκηνού. Ωστόσο, η Ορθόδοξη Εκκλησία δέχεται την μετάσταση της Θεοτόκου ως μια κατά χάρη ενέργεια του Θεού, που αποβλέπει να διαφυλάξει την μητέρα του Θεανθρώπου από την «διαφθορά» του θανάτου, πράγμα που αποτελεί μια κατά πρόληψη πραγμάτωση της αναστάσεως<sup>30</sup>.

Οι πιστοί αναγνωρίζοντας την παρρησία της Θεοτόκου προς τον Υιό της ζητούν την επίμονη και αδιάλειπτη παράκλησή της προς αυτόν για την σωτηρία τους<sup>31</sup>, την οποία πραγματώνει κυριολεκτικά μόνον ο ίδιος ο Χριστός<sup>32</sup>. Η συμβολή της Θεοτόκου στο έργο της σωτηρίας των ανθρώπων ήταν έμμεση αλλά πολύ σημαντική, αφού η ίδια έγινε «σκηνή της προς Θεόν καταλλαγής»<sup>33</sup> των ανθρώπων με την σύλληψη του Θεανθρώπου στη μήτρα της. Προσλαμβάνοντας ο Θεός Λόγος την ανθρώπινη φύση από την Θεοτόκο έδωσε την οντολογική δυνατότητα στον άνθρωπο να μετέχει χαρισματικώς στην άκτιστη ζωή του Θεού. Όταν λοιπόν οι πιστοί λένε στην Θεοτόκο: «διά σου τω Θεώ κατηλλάγημεν»<sup>34</sup>, αναφέρονται στο γεγονός της σαρκώσεως του Θεού Λόγου, που εγγυάται το έργο της συμφιλίωσης τους με τον Θεό και την ίδια τη σωτηρία τους. Αλλά οι πιστοί εκτός από την λύτρωσή τους από τον εσχατολογικό θάνατο ζητούν τις πρεσβείες και τις ικεσίες της Θεοτόκου για την απελευθέρωσή τους και από τους ποικίλους πειρασμούς και κινδύνους, που απειλούν τη σωτηρία τους<sup>35</sup>. Έτσι ερμηνεύεται η συχνή αναφορά της υμνογραφίας στο πρόσωπο της Θεοτόκου, η οποία **σε καμιά περίπτωση δεν τοποθετείται στο επίπεδο του άκτιστου Θεού.** Η Θεοτόκος, ως μητέρα του Θεού και μέτοχος της θείας Χάριτος περισσότερο από κάθε άλλο κτίσμα, αποτελεί την κατεξοχήν πρέσβυ της Εκκλησίας προς τον Υιό της. Η πρεσβεία αυτή για τους πιστούς, όπως, άλλωστε, και η πρεσβεία όλων των αγίων, πρέπει να νοείται μέσα στα εκκλησιολογικά πλαίσια, μέσα δηλαδή στη σχέση της θριαμβεύουσας με την στρατευμένη Εκκλησία.

Η διδασκαλία της Εκκλησίας για την Θεοτόκο, όπως αυτή διαφαίνεται μέσα από την υμνογραφία των θεομητορικών εορτών, δεν διαφοροποιείται από τις δογματικές αποφάνσεις των Οικουμενικών Συνόδων, που ασχολήθηκαν με τη μητέρα του Θεανθρώπου. Ακόμη και όταν γίνεται λόγος στην υμνογραφία για τα γεγονότα της ζωής της Θεοτόκου, που αν-

τλούνται από μη έγκυρες πηγές (όπως είναι λ.χ. τα Απόκρυφα κείμενα), η δογματική διδασκαλία που προϋποθέτουν ή εκφράζουν, παραμένει σύμφωνη ή τουλάχιστον δεν έρχεται σε αντίθεση με την όλη δογματική διδασκαλία της Εκκλησίας. Έτσι, η σχετική υμνογραφία που αναφέρεται στον θάνατο και την μετάσταση της Θεοτόκου και συναντάται σε πατερικές Ομιλίες και στην εικονογραφία, όχι μόνο δεν προσκρούει στην δογματική διδασκαλία της Ορθόδοξης Εκκλησίας για τις πανανθρώπινες συνέπειες του προπατορικού αμαρτήματος, αλλά και την εκφράζει με πολλή συνέπεια. Η μετάσταση της Θεοτόκου προϋποθέτει τον θάνατό της, ο οποίος βεβαιώνει κατά τον πιο αδιαμφισβήτητο τρόπο, ότι και αυτή δεν ήταν απαλλαγμένη από τις συνέπειες της πτώσεως. Αντίθετα, ο Ρωμαιοκαθολικισμός, επειδή δέχεται την Θεοτόκο απαλλαγμένη τελείως από το προπατορικό αμάρτημα, οδηγήθηκε αναπόφευκτα στα νέα δόγματα που θέσπισε γι' αυτήν, το δόγμα δηλαδή της άσπιλης συλλήψεώς της (1854) και της ενσώματης μεταστάσεώς της (1950). Τα νέα αυτά δόγματα του Ρωμαιοκαθολικισμού οφείλονται όχι μόνο στις εσφαλμένες ανθρωπολογικές προϋποθέσεις του, αλλά κυρίως στην αυτονόμηση της Θεοτόκου από την Χριστολογία της μίας και αδιαίρετης Εκκλησίας, πράγμα που κατέληξε και στην ανάπτυξη της γνωστής, ανεξάρτητης «μαριολογίας» της.

**\* Πρωτοδημοσιεύτηκε στο Περιοδικό Γρηγόριος ο Παλαμάς, 709 (1986), σ. 22-27, με τον τίτλο: «Η Θεοτόκος κατά την υμνογραφία των Θεομητορικών εορτών».**

### Παραπομπές.

- 1. Η ονομασία της Θεοτόκου ως Πλατυτέρας των Ουρανών οφείλεται σε χριστολογικούς λόγους. Τους χριστολογικούς αυτούς λόγους εκφράζει και η υμνογραφία του Ευαγγελισμού, όταν λέει για την Θεοτόκο, ότι «ον οι ουρανοί ουκ εχώρησαν, η νηδύς σου κεχώρηκεν ευλογημένη». Βλ. Μηναίον Μαρτίου, Έκδοσις Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 1973, σελ. 96.
- 2. Η εικόνα της Θεοτόκου έχει κατά πρώτο λόγο δογματική σημασία, γιατί υποδεικνύει και βεβαιώνει την ενανθρώπηση του Θεού

Λόγου. Έτσι, η γνωστοποίηση της θείας οικονομίας γίνεται όχι μόνο με την εικόνα του Χριστού, αλλά και με την εικόνα της Θεοτόκου. Βλ. Mansi 12, 1014. Για περισσότερα βλ. Δ. Τσελεγγίδη, Η θεολογία της εικόνας και η ανθρωπολογική σημασία της, Θεσσαλονίκη 1984, σελ. 111-114.

- 3. Ιωάννου Δαμασκηνού, Έκδοσις ακριβής της ορθοδόξου πίστεως 3, 12, PG 94, 1029C.

- 4. Συγκεκριμένα στην Αναφορά της Θείας Λειτουργίας του ιερού Χρυσοστόμου γίνεται μνεία του γεγονότος ότι η λογική αυτή λατρεία προσφέρεται πρωτίστως για όλους τους «κεκοιμημένους» αγίους και «εξαιρέτως» για τη μητέρα του Θεού. Στην Αναφορά μάλιστα της Θείας Λειτουργίας του Μ. Βασιλείου και του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου η Θεοτόκος μνημονεύεται σε σχέση με το όλο έργο της θείας οικονομίας και πιο συγκεκριμένα με την ενανθρώπιση του Θεού Λόγου, την οποία πιστοποιεί ως αληθινή μητέρα του. Αλλά και στην Αναφορά της Θείας Λειτουργίας του αγίου Ιακώβου του αδελφοθέου η μνεία της Θεοτόκου γίνεται μέσα σε δογματικά πλαίσια, και ειδικότερα σε πλαίσια Χριστολογίας και Σωτηριολογίας. Άλλωστε, πολύ εμφανής είναι και ο χριστολογικός χαρακτήρας του ύμνου: «Άξιόν εστιν ως αληθώς...», που ψάλλει ο χορός αμέσως μετά προς την Θεοτόκο κατά την Θεία Λειτουργία του ιερού Χρυσοστόμου. Ανάλογο χριστολογικό περιεχόμενο έχουν και οι αντίστοιχοι ύμνοι προς την Θεοτόκο, που ψάλλονται στις Λειτουργίες τόσο του Μ. Βασιλείου και του αγίου Γρηγορίου του Θεολόγου όσο και στην Λειτουργία του αποστόλου και ευαγγελιστού Μάρκου.

- 5. Βλ. Απολυτίκιον του Γενεθλίου της Θεοτόκου, στο Μηναίον Σεπτεμβρίου, Έκδοσις της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 1972, σελ. 57.

- 6. Βλ. Απολυτίκιον των Εισοδίων της Θεοτόκου, στο Μηναίον Νοεμβρίου, ό.π., σελ. 146.

- 7. Βλ. Απολυτίκιον του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, στο Μηναίον Μαρτίου, ό.π., σελ. 97.

- 8. Βλ. Μηναίον Δεκεμβρίου, ό.π., σελ. 95-97 και Μηναίον Δεκεμβρίου, ό.π., σελ. 210.

- 9. Βλ. Μηναίον Δεκεμβρίου, ό.π., σελ. 214.

- 10. Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου, ό.π., σελ. 54-55.

- 11. Βλ. Μηναίον Νοεμβρίου, ό.π., σελ. 143.

- 12. Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου, ό.π., σελ. 57.

- 13. Βλ. Μηναίον Αυγούστου, ό.π., σελ. 89.

- 14. Βλ. Μηναίον Νοεμβρίου, ό.π., σελ. 143.
- 15. Βλ. Μηναίον Μαρτίου, ό.π., σελ. 97. Τόσο ο χαρακτηρι-  
σμός της Θεοτόκου ως «αφλέκτου βάτου» όσο και ο χαρακτηρισμός της  
ως «αλατομήτου όρους» υπαινίσσεται την αειπαρθενία της.
- 16. Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου, ό.π., σελ. 56.
- 17. Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου, ό.π., σελ. 57.
- 18. Βλ. Μηναίον Μαρτίου, ό.π., σελ. 97. Πρβλ. και Μηναίον  
Δεκεμβρίου, ό.π., σελ. 214, Μηναίον Σεπτεμβρίου, ό.π., σελ. 61 και Μην-  
ναίον Μαρτίου ό.π., σελ. 96.
- 19. Βλ. Μηναίον Μαρτίου, ό.π., σελ. 95.
- 20. Βλ. Μηναίον Νοεμβρίου, ό.π., σελ. 143.
- 21. Βλ. Μηναίον Αυγούστου, ό.π., σελ. 83: «Η των ουρανών  
υψηλοτέρα υπάρχουσα, και των Χερουβίμ ενδοξοτέρα και πάσης κτίσε-  
ως τιμιωτέρα' η δι' υπερβάλλουσαν καθαρότητα της αϊδίου ουσίας δο-  
χείον γεγεννημένη».
- 22. Βλ. Μηναίον Μαρτίου, ό.π., σελ. 95.
- 23. Βλ. Μηναίον Μαρτίου, ό.π., σελ. 97. Πρβλ. Μηναίον Σε-  
πτεμβρίου, ό.π., σελ. 55.
- 24. Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου, ό.π., σελ. 55.
- 25. Βλ. Μηναίον Μαρτίου, ό.π., σελ. 96-97 και Μηναίον Σε-  
πτεμβρίου, ό.π., σελ. 55.
- 26. Βλ. Μηναίον Μαρτίου, ό.π., σελ. 96 και Μηναίον Σε-  
πτεμβρίου, ό.π. σελ. 57.
- 27. Βλ. Μηναίον Νοεμβρίου, ό.π., 143. Οι λόγοι, που επικα-  
λείται η Ορθόδοξη Εκκλησία για την παρθενία της Θεοτόκου, είναι κα-  
θαρά χριστολογικοί και συνδέονται με τον υπερφυσικό τρόπο συλ-  
λήψεως και γεννήσεως του Χριστού' «εκ Πνεύματος αγίου και Μαρίας  
της Παρθένου». Την αειπαρθενία της Θεοτόκου απορρίπτουν οι Λουθ-  
θηρανοί. Την απόρριψη αυτή την θεμελιώνουν σε παρερμηνεία χωρίων  
της Αγίας Γραφής, όπως είναι τα: Μθ. 1,25· 12,46· 13,55· Λκ. 2,7· Ιω. 2,12  
κ.ά. Αλλά και οι λόγοι της φυσιολογίας, που επικαλούνται οι Λουθη-  
ρανοί για άρνηση της παρθενίας της Θεοτόκου κατά τη γέννηση του  
Χριστού, έχουν καθαρά ορθολογιστικά και όχι θεολογικά κριτήρια.
- 28. Βλ. Μηναίον Νοεμβρίου, ό.π., σελ. 144. Οι λέξεις:  
«άσπιλη και αμόλυντη», που λέγονται για την Θεοτόκο στην υμνολο-  
γία, αναφέρονται στην ηθική καθαρότητά της και δεν έχουν καμιά σχέ-  
ση με το νεοφανές δόγμα του Ρωμαιοκαθολικισμού για την άσπιλη σύλ-  
ληψη της Θεοτόκου. Κατά την Ορθόδοξη Εκκλησία μόνη αγνή και άσπι-

λη είναι η υπερφυσική σύλληψη του Θεού Λόγου «εκ Πνεύματος αγίου και Μαρίας της Παρθένου». Βλ. «Απάντησις της εν Κων/πόλει συνόδου του 1895 προς πάπαν Λέοντα ΙΓ'», στο Ιω. Καρμίρη, *Τα δογματικά και συμβολικά μνημεία της Ορθοδόξου Καθολικής Εκκλησίας*, Αθήναι 1953, τόμ. 2, σελ. 938. Σχετικώς βλ. Ιω. Καλογήρου, *Μαρία η Αειπάρθετος Θεοτόκος κατά την ορθόδοξον πίστιν*, Θεσ/νίκη 1957, σελ. 78-84. Και Πρεσβ. Μ. Ναζμ (Michel Najm), *Η Θεοτόκος κατά τον Ιωάννην τον Δαμασκηνόν*, Θεσ/νίκη 1984, σελ. 57-68.

- 29. Βλ. Μηναίον Αυγούστου, ό.π., σελ. 82. Ο Ρωμαιοκαθολικισμός δεν δέχεται ότι η Θεοτόκος πέθανε, αλλά ότι μεταστάθηκε ενσώματη, επειδή ήταν εντελώς απαλλαγμένη από το προπατορικό αμάρτημα. Βλ. Μ. Jugie, *La mort et l'assomption de la Sainte Vierge*, Vaticano 1944, σελ. 250.

- 30. Βλ. σχετικώς Ν. Ματσούκα, *Δογματική και Συμβολική Θεολογία Β'*, Θεσσαλονίκη 1985, σελ. 298.

- 31. Βλ. Μηναίον Νοεμβρίου, ό.π., σ. 143. Πρβλ. Απολυτίκιον της Κοιμήσεως της Θεοτόκου, Μηναίον Αυγούστου, ό.π., σελ. 84. Μέσα σ' αυτήν την προοπτική πρέπει να κατανοηθεί και η ομολογία των πιστών, ότι αυτή είναι η «σωτηρία των πιστών και η ελπίς των ψυχών ημών», Μηναίον Αυγούστου, ό.π., σελ. 82-83.

- 32. Βλ. Μηναίον Δεκεμβρίου, ό.π., σελ. 210-214. Πρβλ. και Μηναίον Μαρτίου, ό.π., σελ. 97.

- 33. Βλ. Μηναίον Σεπτεμβρίου, ό.π., σελ. 63.

- 34. Βλ. Μηναίον Νοεμβρίου, ό.π., σελ. 143.

- 35. Βλ. Μηναίον Αυγούστου, ό.π., σελ. 84. Πρβλ. και Μηναίον Νοεμβρίου, ό.π., σελ. 150. Πρβλ. και Ακολουθία του μικρού και μεγάλου Παρακλητικού Κανόνα εις την υπεραγίαν Θεοτόκον, στο Ωρολόγιον το Μέγα, Έκδοσις της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, Αθήναι 1977, σελ. 543-571.

«ΟΡΘΟΔΟΞΗ ΘΕΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΖΩΗ»

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Ι. ΤΣΕΛΕΓΓΙΔΗ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ Π. ΠΟΥΡΝΑΡΑ ΘΕΣ/ΝΙΚΗ